

Верховний
Суд

Мораторій, санкції та націоналізація майна: вплив на процедури банкрутства та необхідність вдосконалення регулювання

Доповідач: Секретар Судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС ВС

Нормативно-правові акти

До 24.02.2022:

- Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 № 1669-VII – **мораторій на виконання договірних зобов'язань та на нарахування пені та штрафів на основну суму заборгованості за кредитними та іншими договірними зобов'язаннями** (див. постанову Верховного Суду від 24.09.2020 у справі №905/2852/16);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підприємств залізничного транспорту, майно яких розташоване на території проведення антитерористичної операції» від 20.12.2016 № 1787-VII – I – **мораторій на звернення стягнення на активи боржника за зобов'язаннями підприємств залізничного транспорту, майно яких розміщене на території проведення антитерористичної операції** (див. постанову Верховного Суду від 14.02.2018 у справі №910/23138/16);
- Закон України "Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу - учасників Державного концерну "Укроборонпром» від 06.09.2012 № 5213-VI - **вирішення питань заборгованості** (див. постанову Верховного Суду від 18.05.2021 у справі №924/774/18);
- Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене Міністерством фінансів України від 02.09.2014 № 879 (див. постанову Верховного Суду від 13.08.2019 у справі №904/270/17);
- Указ Президента України від 27.08.2014 №691/2014, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України від 27.08.2014 «Про заходи щодо удосконалення державної військово-технічної політики» - **заборона експорту до рф товарів військового призначення та подвійного використання з метою їх військового кінцевого використання рф** (див. постанову Верховного Суду від 18.05.2021 у справі №924/774/18) та інші.

Після 24.02.2024:

- Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII;
- Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 у № 2116-IX;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 20.03.2023 №2971-IX;
- Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України» від 23.02.2023 № 2923-IX;
- Постанова КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської Федерації»;
- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.05.2022 «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності російської Федерації та її резидентів», введене в дію Указом Президента України від 11.05.2022 №326/2022

I. МОРАТОРІЙ

Мораторій (від лат. *moratorius* – що уповільнює, відстрочує) – у законодавстві України мораторій розуміється як тимчасове відстрочення виконання зобов'язань або заборона вчинення певних дій, що вводиться уповноваженим органом державної влади в певній частині або на всій території країни, для певної категорії або для всього населення країни з підстав, що прямо передбачені законом та пов'язані з настанням надзвичайних обставин.

Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 №187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації» установлено до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, **мораторій (заборону)** на:

- 1) виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є рф або такі особи (далі - особи, пов'язані з державою-агресором) відповідно до зазначеного переліку;
- 2) відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, транспортних засобів, повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання рф або особами, пов'язаними з державою-агресором, окрім зазначених виключень;
- 3) відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, транспортних засобів, повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання на користь осіб, пов'язаних з державою-агресором, або рф, крім набуття ними права власності на такі об'єкти на підставі рішення суду або свідоцтва про право на спадщину.

- Ухвалою Господарського суду Черкаської області від 22.10.2021 відкрито провадження у справі про банкрутство АТ НВП «Смілянський електромеханічний завод».
- В межах зазначеної справи 23.11.2021 до суду надійшла заява від ТОВ «Представництво «Смілянський електромеханічний завод» (м. Москва) з грошовими вимогами до боржника на суму 18 147 851, 79 грн.
- Місцевий суд, з урахуванням неявки представника заявника та положень статей 13, 42, 202, 226 ГПК України, зазначив, що визнання судом кредиторських вимог у попередньому судовому засіданні по своїй суті ще не є виконанням грошових зобов'язань боржника, зокрема у ліквідаційній процедурі. Разом з тим, враховуючи особливості провадження у справі про банкрутство, суд погоджується з доводами ініціюючого кредитора стосовно недопустимості навіть можливості участі російської федерації або юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства російської федерації у представницьких органах кредиторів, та подальшого впливу на процедуру відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання України. Вказані обставини, на думку суду, є самостійною підставою для залишення заяви такого кредитора без розгляду.
- За висновками судів першої та апеляційної інстанцій, з урахуванням положень статті 17 Конституції України, п.п. 1 п. 1 постанови КМУ №187, вимоги ТОВ "Представництво "НВП Смілянський електромеханічний завод", юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства російської федерації, не можуть бути виконанні та визнанні з огляду на наявність мораторію (заборони) на їх виконання.

Постановою від 30.05.2023 у справі № 925/1248/21 Верховний Суд судові рішення апеляційного суду та місцевого суду скасував в частині рішення про залишення без розгляду заяви ТОВ «Представництво «Смілянський електромеханічний завод» (м. Москва) про визнання грошових вимог до АТ «НВП «Смілянський електромеханічний завод»;

в скасованій частині прийнято нове рішення: «відмовити у задоволенні заяви ТОВ «Представництво «Смілянський електромеханічний завод» (м. Москва) про визнання грошових вимог до АТ «НВП «Смілянський електромеханічний завод».

Суд розглянув справу за позовом ТПТК «Кераміст» до ПрАТ "Київський картонно-паперовий комбінат» про стягнення 331 652, 52 грн заборгованості. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідач не виконав належним чином грошові зобов'язання по договору поставки.

Апеляційний суд дійшов висновку, що в силу приписів Указу Президента України від 19.10.2022 № 726/2022 «Про рішення РНБО України від 19.10.2022 «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», ст. 1, п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», п.п. 1 п. 1 постанови КМУ №187, враховуючи встановлений мораторій, наявні правові підстави для обмеження права позивача на отримання коштів від відповідача, у зв'язку з чим в позові слід відмовити за наведених підстав.

(Постанова ПАГС від 27.04.2023 у справі № 911/2105/22)

Суд розглянув справу за заявою ТОВ «Альфа-Лізинг Україна» до Української державної корпорації по транспортному будівництву «Укртрансбуд» про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Апеляційний суд зазначив, що правочини, укладені з порушенням мораторію, визначеного пунктом 1 цієї постанови, у тому числі якщо ними передбачається відповідне відчуження у майбутньому, є нікчемними. Відкриття провадження у справі про банкрутство Української державної корпорації по транспортному будівництву «Укртрансбуд» за заявою ТОВ «Альфа-Лізинг Україна», з огляду на мораторій, встановлений постановою №187, не призведе до задоволення вимог ТОВ "Альфа-Лізинг Україна».

(Постанова ПАГС від 01.03.2023 у справі №910/8991/21. Зазначена постанова була оскаржена до Верховного Суду, однак, ухвалою від 17.06.2022 у цій справі касаційну скаргу Української державної корпорації по транспортному будівництву "Укртрансбуд" на постанову Північного апеляційного господарського суду від 13.01.2022 у справі № 910/8991/21 повернуто скарги оскільки не було сплачено судовий збір)

Положення постанови КМУ №187 застосовуються судами таким чином:

- **за ініціативою суду при відкритті провадження** (див. ухвали Північного апеляційного господарського суду від 21.03.2023 у справі №910/5663/22, від 17.03.2023 у справі №925/625/22, від 15.03.2023 у справі №44/440-б, від 15.03.2023 у справі №910/3401/21, від 27.02.2023 у справі №911/2237/22, від 14.02.2023 у справі №920/1402/21(920/1100/22) та інші);
- **за ініціативою суду на підставі даних, наявних в ЄДРПОУ або іншої інформації, наявної в матеріалах справи** (див. рішення Господарського суду Сумської області від 20.02.2023 у справі №920/749/22, 15.02.2023 у справі №920/955/22, ухвала Господарського суду міста Києва від 20.12.2022 у справі №910/8991/21);
- **самостійно учасниками розгляду справи під час подання відзивів/пояснень/заперечень тощо** (див. рішеннях Господарського суду Сумської області від 07.03.2023 у справі №920/920/22, від 01.03.2023 у справі №920/914/22, постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 03.03.2023 у справі №903/833/22, ухвалу Господарського суду Дніпропетровської області від 22.02.2023 у справі №904/2104/19, рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 21.02.2023 у справі №904/3665/22, рішення Господарського суду Миколаївської області від 13.02.2023 у справі №915/623/22, ухвалу Господарського суду Львівської області від 10.01.2023 у справі №914/1650/22). У цьому випадку заявник повинен надати відповідні докази на підтвердження, інакше такі доводи не приймаються судом.

Залишається відкритим питання щодо застосування положень постанови КМУ №187 у вже відкритих провадженнях.

II. Відшкодування збитків

Велика палата Верховного Суду зазначила, що суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено рф, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії рф, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни (див. постанови ВП ВС від 12.05.2022 у справі № 635/6172/17)

- До Господарського суду Черкаської області надійшла позовна заява ТОВ з вимогою стягнути з держави рф в особі Генеральної прокуратури рф 154 940 212 грн. Позовні вимоги позивач обґрунтовує тим, що внаслідок військової агресії рф проти України зазнали обстрілу та руйнування об'єкти нерухомості позивача, чим останньому завдано збитків. Рішенням Господарського суду Черкаської області від 19.12.2022 у справі № 925/903/22 позов задоволено повністю;
- До Господарського суду Київської області надійшла позовна заява ТОВ до держави - агресора російської федерації в особі Посольства російської федерації (далі - відповідач) про стягнення збитків на суму 3 832 500 грн. В обґрунтування заявлених вимог представник позивача послався на те, що внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та воєнних дій на території Київської області, а саме умисного обстрілу автомобіля позивача військовими рф, автомобіль був повністю знищений, а позивачу завдані збитки на загальну суму 3 832 500 грн. Рішенням Господарського суду Київської області від 08.02.2023 у справі № 911/1832/22 позов задоволено повністю.

Див. також рішення Господарського суду Київської області від 22.02.2022 у справі № 9911/2073/22, від 30.01.2023 у справі №911/2065/22, Господарського суду міста Києва від 21.02.2022 у справі № 910/4720/22, Господарського суду Черкаської області від 26.04.2023 у справі №927/228/23, Господарського суду Черкаської області від 26.04.2023 у справі №927/229/23 та інші.

- Водночас у Господарському суді міста Києва наявна судова практика, коли суд відмовляв Товариству у відкритті провадження в господарській справі за його позовом до російської федерації про стягнення збитків з огляду на частину другу статті 4 ГПК України, оскільки, суд дійшов висновку, що іноземна держава не може бути відповідачем у справі, яка розглядається за правилами господарського судочинства. (див. ухвалу Господарського суду міста Києва від 21.02.2023 у справі №910/2430/23)

7442 від 07.06.2022

(прийнято за основу, підготовлено до другого читання)

ОСНОВНІ ТЕЗИ:

1. Встановлюється форма направлення і порядок надання відповіді/інформації на запит арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією майна), який здійснює повноваження у справі.
2. Забезпечення вимог кредиторів шляхом накладення арешту на майно не лише рухоме і не тільки боржника, а і на майно осіб, які відповідно до Кодексу несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність.
3. Забезпечення отримання від розпорядника майна та ліквідатора за результатами проведення аналізу фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника висновку і визначення чи є ознаки фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства, чи ні.
4. Надання розпоряднику майна, з метою забезпечення задоволення вимог кредиторів, дієвих повноважень при виконанні повноважень у справі і забезпечення фактичного здійснення контролю за господарською діяльністю боржника шляхом доступу розпорядника майна до інформації що зберігається у базах даних (в тому числі електронних), які використовуються посадовими особами боржника для ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, а також для формування бухгалтерської, статистичної та податкової звітності.
5. Доповнення переліку боргів, які не підлягають реструктуризації та/або прощенню в процедурах банкрутства, завданих кримінальним правопорушенням, каліцтвом.
6. Доповнення розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу пунктом 16, положеннями якого передбачено, що на період дії воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування, проведення зборів та комітету кредиторів може здійснюватися дистанційно (у режимі відеоконференції та шляхом опитування); може бути продовжено судом строки проведення попереднього засідання суду у справі про банкрутство (неплатоспроможність), звернення у межах провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) про визнання недійсними правочинів, вчинених боржником, дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, оголошення про проведення першого, повторного та/або другого повторного аукціону, виконання плану санації чи реструктуризації боргів боржника, процедури розпорядження майном, ліквідації, реструктуризації боргів боржника та погашення боргів боржника; арбітражний керуючий не несе дисциплінарної відповідальності за невчинення дій та невиконання обов'язків, передбачених цим Кодексом, якщо їх вчинення та/або невиконання було унеможливлено у зв'язку з веденням бойових дій у районах за місцезнаходженням або місцем проживання чи перебуванням боржника, кредитора, місцезнаходженням майна боржника, місцезнаходженням офісу або місцем проживання чи перебуванням арбітражного керуючого, що зумовлювало існування загрози для життя і здоров'я; розгляд справ про банкрутство (неплатоспроможність) або окремих процесуальних питань може здійснюватися господарським судом в порядку письмового провадження; зупиняється нарахування відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами, які реструктуризовані згідно плану санації чи плану реструктуризації боргів боржника; справу про банкрутство (неплатоспроможність) може бути відкрито за заявою боржника, якщо проведення бойових дій призвело до його неплатоспроможності, без здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, за умови укладення боржником з арбітражним керуючим угоди про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття з оплатою винагороди арбітражного керуючого на умовах, визначених цією угодою.

8316 від 28.12.2022

(прийнято за основу із доопрацюванням положень відповідно до ч.1 ст.116, підготовлено до другого читання)

ОСНОВНІ ТЕЗИ:

Пропонується внести обмеження до процесуальних кодексів щодо:

- забезпечення позовів;
- здійснення розгляду справ, у яких предметом спору у якій є право державної власності на об'єкти критичної інфраструктури, на будь-якій стадії розгляду справи на період дії воєнного стану.
- Крім того підлягають зупиненню провадження у справах про банкрутство або здійснення відновлення платоспроможності об'єктів критичної інфраструктури, що перебувають у державній власності, відкриті у період дії воєнного стану;
- на період дії воєнного стану та протягом року з дня його припинення чи скасування встановлюється мораторій на примусове виконання судових рішень у спорах, предметом яких є право власності держави на об'єкти критичної інфраструктури, що перебувають у державній власності, та/або здійснення відновлення платоспроможності таких об'єктів або визнання їх банкрутом;
- У період дії воєнного стану не допускається ліквідація, зміна категорії оператора, найменування об'єктів критичної інфраструктури, вчинення правочинів, наслідком яких є перехід речових прав на об'єкти критичної інфраструктури, відкриття проваджень у справах про банкрутство суб'єктів господарювання, які здійснюють управління об'єктами критичної інфраструктури та відповідають за їх поточне функціонування тощо.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!